

MARIOLA WOJTKIEWICZ

Magister

Muzeum Fryderyka Chopina w Narodowym Instytucie Fryderyka Chopina, Warszawa

e-mail: mwojtkiewicz@nifc.pl

ZASTOSOWANIE NOWOCZESNYCH TENDENCJI I TECHNOLOGII JAKO PRÓBA SPEŁNIENIA OCZEKIWAŃ ZWIEDZAJĄCYCH NA PRZYKŁADZIE DOMU URODZENIA FRYDERYKA CHOPINA I PARKU W ŻELAZOWEJ WOLI. CZĘŚĆ 1

USING MODERN TRENDS AND TECHNOLOGIES TO MEET VISITORS' EXPECTATIONS, TAKING AS AN EXAMPLE THE BIRTHPLACE OF FRYDERYK CHOPIN AND PARK IN ŻELAZOWA WOLA. PART 1

STRESZCZENIE

Dom Urodzenia Fryderyka Chopina i Park w Żelazowej Woli to nie tylko zabytkowa oficyna, gdzie urodził się kompozytor, ale unikatowe założenie, żywe miejsce pamięci, w którym oficyna przebudowana w dwudziestoleciu międzywojennym w dwór polski, tworzą wraz z parkiem wspaniały pomnik dedykowany Chopinowi. Po gruntownej rewaloryzacji w 2010 roku dzięki nowym budynkom obsługi turystycznej Muzeum w Żelazowej Woli funkcjonuje przez cały rok jako nowoczesne miejsce intensywnej działalności kulturalnej i edukacyjnej. Niniejszy artykuł prezentuje krótki rys historyczny parku-pomnika autorstwa Franciszka Krzywda-Polkowskiego oraz jego wyjątkowe, inspirujące miejsce w programie merytoryczno-wystawienniczym realizowanym w Muzeum Fryderyka Chopina.

Słowa kluczowe: modernizm, muzeum, park, technologie, wystawa, zwiedzanie

ABSTRACT

The Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Żelazowa Wola is not just the historical annexe where the composer was born; it is a unique site, a living place of memory, in which the annexe, rebuilt between the wars as a Polish manor house, and the park form a wonderful monument to Chopin. Since the thorough restoration in 2010, new tourist facilities have enabled the Museum at Żelazowa Wola to function throughout the year as a modern venue for intense cultural and educational work. The present article will give a brief historical outline of the memorial park designed by Franciszek Krzywda-Polkowski and its exceptional, inspirational place in the programme of the Fryderyk Chopin Museum.

Keywords: modernism, museum, park, technologies, exhibition, visiting

Il. 1. Oficyna podczas uroczystości odsłonięcia pomnika Chopina, z grupą gości przybyłych wraz z Milijem Bałakirewem i Aleksandrem Polińskim, 14 X 1894, fot. Jan Mieczkowski, Zbiory Muzeum F. Chopina w NIFC, nr inw. M/658.

Ill. 1. The annexe during the official unveiling of the Chopin monument, with a group of guests accompanying Mily Balakirev and Aleksander Poliński, 14 October 1894, photo Jan Mieczkowski, Collection of the Fryderyk Chopin Museum at the Fryderyk Chopin Institute, M/658.

1. WSTĘP

Pod koniec lat 20. XX wieku Towarzystwo Przyjaciół Domu Chopina wykupiło z rąk prywatnych oficynę, w której urodził się Fryderyk Chopin, jedyny zachowany budynek z całego majątku hrabiów Skarbków – właścicieli Żelazowej Woli w czasach, gdy mieszkała tam rodzina Chopinów. Pomysł utworzenia w Żelazowej Woli muzeum pojawił się już w pod koniec XIX wieku, jednak sytuacja polityczna, status majątku, lokalizacja, uniemożliwiły wówczas zrealizowanie tej idei. Jedynym realnym zamiarem pozostało wystawienie pomnika ku czci Fryderyka Chopina, który udało się odsłonić w 1894 roku. Pomnik stanął naprzeciw historycznej oficyny, był to również pierwszy pomnik dedykowany kompozytorowi na ziemiach polskich.

W 1931 roku mocno już zaniedbany budynek gruntownie wyremontowano. Początkowo planowano urządzić tam Dom Weteranów Muzyki, a na muzeum przeznaczyć tylko dwa pomieszczenia. Jednak po odkryciu dobrze zachowanej substancji zabytkowej, podjęto decyzję o utrzymaniu historycznego układu pomieszczeń i przeznaczeniu całego budynku na muzeum. Podniesiono wówczas dach, odtwarzając prawdopodobny wygląd oficyny z czasów Chopinów. W 1933 roku dobudowano ganek kolumnowy, nadający oficynie charakter dworu szlacheckiego. W tym samym roku Komitet Dni Chopinowskich dokupił dodatkowe tereny na potrzeby utworzenia parku, którego zasadniczy plan zagospodarowania ustalono już w 1932 roku.

Il. 2. Oficyna, elewacja południowa, 1925, fot. Juliusz Żakowski, Zbiory Fototeki w NIFC, F.5026.

Ill. 2 The annexe, south elevation, 1925, photo Juliusz Żakowski, Photographic Collection of the Fryderyk Chopin Institute, F.5026.

2. PARK

Park-pomnik w Żelazowej Woli powstawał w latach 1933-37. To jedno z najciekawszych i pionierskich przedsięwzięć z dziedziny ogrodnictwa jakie zrealizowano w dwudziestoleciu międzywojennym na terenach II Rzeczypospolitej. Podstawowym założeniem tego projektu było utworzenia muzeum pamięci Fryderyka Chopina, ale także miejsca manifestacji polskości. Autorem koncepcji założenia jest profesor Franciszek Krzywda-Polkowski, założyciel i kierownik Katedry Parkoznawstwa i Architektury Krajobrazu w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego – wybitny autorytet w dziedzinie projektowania ogrodów.

Choć od początku działalności architektonicznej kształtowanie krajobrazu odgrywało istotną rolę w projektach profesora, dopiero koncepcja realizowana w Żelazowej Woli pozwoliła mu na pełne wykorzystanie walorów plastycznych i przestrzennych roślinności, ale też zastosowania unikatowej koncepcji przenikania materii sztucznej z naturalną. Pod tym względem projekt w Żelazowej Woli stanowi wyjątkowe dzieło artystyczne w dorobku Polkowskiego.¹

Żelazowa Wola jest przykładem międzywojennej realizacji podporządkowanej idei „parku-pomnika” (podobnym przykładem jest Zułów, otoczenie po dworze Piłsudskich czy Sowiniec – otoczenie Kopca Marszałka Józefa Piłsudskiego) – przestrzeni symbolicznej upamiętniającej wybitnego Polaka. Po odzyskaniu niepodległości tworzenie tego typu

¹ E. Perlińska-Kobierzyńska, „Park-pomnik” w Żelazowej Woli i jego rola w dorobku Franciszka Krzywdy-Polkowskiego, opracowanie dla Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina, Warszawa 2014.

przestrzeni stało się środkiem budowania tożsamości narodowej, a do jej kreowania wykorzystywano między innymi architekturę krajobrazu, często sięgając po stylistykę modernistyczną.

Termin ogród lub park modernistyczny jest pojęciem związanym z modernizmem w architekturze. Dopełnienie architektury ogrodem tworzyło symbiozę między budynkiem a zielenią, co wpłynęło na przenikanie tendencji architektonicznych do projektów ogrodów. Kierunek modernistyczny w sztuce ogrodowej można określić jako syntezę architektury i krajobrazu opartą o geometrię, rytmikę i logikę układu rozmieszczenia elementów przestrzennych, takich jak mała architektura, ścieżki i alejki oraz ich zestawienie ze swobodnie i malowniczo ukształtowaną roślinnością. Do ogrodu zaczęto wprowadzać nowe gatunki roślin, ale też i nowe materiały m.in. beton, ceramikę, szkło (luksfery), kute żelazo. Ważną rolę odgrywały też naturalne materiały: kamień, drewno, różnobarwny piasek i żwir, co wiązało się z inną cechą założeń modernistycznych: umiłowaniem natury i krajobrazu oraz szukaniem inspiracji w otoczeniu miejsca, w którym miał powstać ogród.²

3. PROJEKT

Głównym założeniem projektu Krzywda-Polkowskiego było ukształtowanie prawie siedmiohektarowego terenu w taki sposób, by *Dworek Chopina*³, stanowił w nim główny akcent wyróżniony pod względem kompozycyjnym i nastrojowym. Zaś całe założenie łącznie z projektami budynków miało być *zespólone z duchem miejsca*⁴ i okolicznym krajobrazem.

Krzywda-Polkowski eksponując i uwydatniając plastycznie Dom Urodzenia Chopina, zastosował kilka strategii wizualnych:

- do oficyny wytyczono nową drogę dojazdową – szeroką aleję (Główna Droga). Aleja ta wiedzie do placu przed oficyną pod kątem. Dodatkowo wydłużona ma na celu doprowadzić zwiedzających do Domu Urodzenia Chopina, potęgując ich doznania artystyczne i duchowe.
- pomnik odsłonięty ku czci Chopina w 1894 roku, stojący przed oficyną, przeniesiony został

w inną część parku. Ustawiono go w grupie starych drzew na tle dwóch dębów, ponieważ stojąc przed oficyną *zasłaniał ją i grał przy tym rolę wtórną*. W dawnym miejscu pomnika, ... *wydrążonym po wyjęciu fundamentów poniekąd dla pamięci, a głównie, by wzmóc wrażenie do wejścia do Dworku z gankiem (...) rzucono taflę wody, by w zwierciadle jej odbić się mógł i upamiętnić w obrazie zdwojonym*.⁵

- od strony ogrodowej oficyny powstało nieco zagłębione, owalne założenie parkowe z przecinającą je ścieżką biegnącą po osi. Pierwotnie na jej końcu zaplanowano mauzoleum Chopina. W latach 60. XX wieku na osi stanął pomnik Chopina autorstwa Józefa Gosławskiego.
- od strony południowej oficyna została obudowana, niejako przedłużona za pomocą pergoli z pnączami w stronę Altany pod jesionem i dalej do wspomnianego już pomnika. Uzyskano w ten sposób dodatkowo efekt monumentalizacji.
- od strony rzeki obniżono teren, kształtując w stronę południową tarasy schodzące ku Utracie.

Projekt parku ponadto uwzględniał wykorzystanie naturalnych zagłębień terenu i stworzenie zbiorników wodnych (np. tzw. Stawu za pomnikiem, który powstał w miejscu, gdzie wcześniej istniał niewielki staw służący prawdopodobnie do przechowywania ryb) oraz uregulowanie brzegu rzeki Utraty na całej długości parku. Zaplanowano budowę estrady – miejsca letnich koncertów. W całym parku powstały elementy małej architektury: altany, „schrony” przeciwdeszczowe, pergole, słupy, ścieżki, alejki, drogi i schodki. Do ich budowy Krzywda-Polkowski wykorzystywał tradycyjne materiały jak drewno, kamień, gruby granit polny, żwir ale też cement, cegłę klinkierową, produkowaną lokalnie cegłę piaskowo-wapienną i dachówkę. Polkowski w mistrzowski sposób łączył materiały budowlane, zestawiając je na zasadzie kontrastu w rytmicznie powtarzane wzory tworzące spójną, harmonijną i malowniczą całość. Stosował też różnorodne nawierzchnie zestawiane w rozmaitych formach i kolorach: betonowe, klinkierowe, żwirowe na podłożu z brukowca, kamienne, łączone z różnej wielkości płytami wylewanymi na miejscu. Układano listwy-ławy wyznaczające wielkość płyt. Po paru dniach wyjmowano je, a szpary uzupełniano ziemią, siano trawę lub sadzono rośliny skalne z pobliskich lasów.

W parku wyznaczono też miejsca pod „dom kustosza”, zabudowania gospodarcze, sad i niewielki warzywnik.

² P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Warszawa 2005, s. 415.

³ W 1924 roku zabytkową oficynę wpisano do inwentarza w Księdze Zabytków Nieruchomych pod nr 440 jako „Dworek Chopina w Żelazowej Woli”. Zawiadomienie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia z dn. 26 listopada 1924 r., Zbiory Muzeum F. Chopina w NIFC, nr inw. MC/164/23.

⁴ F. Krzywda-Polkowski, *Park w Żelazowej Woli*, Chopin, 1937, s. 18.

⁵ *Ibid.* s. 21.

Krzywda-Polkowski uzupełniał małą architekturę barwnymi plamami starannie komponowanej roślinności, pochodzącej w większości z darów polskich szkółek ogrodniczych. Profesor jako zwolennik naturalnego krajobrazu i jego ochrony wprowadzał na szeroką skalę byliny stanowiące naturalny element łąk mazowieckich. Także znaczna większość istniejących na terenie drzew zostały wkomponowane w nowy projekt.

Pierwsze prace w parku rozpoczęto 8 kwietnia 1933 roku. Już na miejscu, nad przebiegiem robót w parku, czuwało dwoje studentów profesora Polkowskiego – Alina Rutkowska i Stefan Kawecki. Ze wspomnień studentów wiemy, że szczegółowe rozwiązania układów roślinnych i ich detale architekt komponował na miejscu. Alina Rutkowska pisała:

*Częste przyjazdy p. profesora na wiosnę i jesienią były bardzo potrzebne ze względu na sadzenie roślin, które często były projektowane na terenie jako uzupełnienia do projektów.*⁶

Nowatorska koncepcja według której Krzywda-Polkowski chciał stworzyć park nie wszystkim się podobała. W „Pionie” z 1938 roku ukazała się polemika pomiędzy Witoldem Hulewiczem a Tymonem Terleckim. Ich dyskusję można uznać za głos społeczeństwa, które – podobnie jak ci dwaj polemicy – miało podzielone zdania na temat wyglądu parku. Hulewicz uważał, że nowoczesne założenie parku nie idzie w parze z charakterem muzyki Chopina, będąc zwolennikiem koncepcji stworzenia parku w stylu ogrodu zaściankowego z oficyną odrestaurowaną w jej pierwotnym stanie. Całe otoczenie miało pozostać swojskie, znajome, bliskie, niekunsztowne, proste i przez to wzruszające.

Terlecki ripostował:

*Chopin to nie był salonowy mazurzysta, sielankowy muzykant, który słuchał rechotu żab i fujarek pastuszych, to był olśniewający artysta, nowator, rewolucjonista*⁷, podobnie jak Krzywda-Polkowski, który wykreował dzieło pionierskie, unikatowe, charakteryzujące się asymetrią i rytmiką oraz układami diagonalnymi⁸, dalekie od wzorców historycznych, nie mające cech romantycznego i nastrojowego parku krajobrazowego.

⁶ Materiały związane z zakładaniem parku, 1933-1937, zbiory Muzeum Fryderyka Chopina w Narodowym Instytucie Fryderyka Chopina.

⁷ W. Hulewicz, T. Terlecki, *Spór o Żelazową Wolę*, Pion 1938, nr 32, s. 1-2.

⁸ A. Zachariasz, *Zmieniające się pojęcie nowoczesności w dziełach architektury krajobrazu na przykładzie ogrodów modernistycznych*, Architektura 8-A/2010 Zeszyt 18 Rok 107, s. 50.

II 3. Dom Urodzenia Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli, 25 kwietnia 1934, fot. Stefan Kawecki, Zbiory Muzeum F. Chopina w NIFC.

III. 3 The Birthplace of Fryderyk Chopin in Żelazowa Wola, 25 April 1934, photo Stefan Kawecki, Collection of the Fryderyk Chopin Museum at the Fryderyk Chopin Institute.

Profesor argumentował, że wcześniej nie istniał żaden projekt parku. Wprawdzie natrafiono na źródła mówiące o próbie zakładania parku w Żelazowej Woli w latach 1879–1880, jednak działania wojenne i parcelacja majątku, kiedy wycięto większość starych drzew, uniemożliwiły odtworzenie tego, co zapewne nigdy nie istniało:

*Jakże więc można było próbować odtwarzać to, czego mogło nie być w ogóle, względnie co nie pozostawiło śladów zgoła? Powiedzmy, wzorując się snadnie na skromnych a miłych ogrodach czy parcelkach przy dworach szlacheckich, można się było ludzi prawdą rzekomą. Nie było to może zbyt trudne, owszem proste i nie nadto wyczerpująco-twórcze.*⁹

Prace w parku zakończono w grudniu 1937 roku. Ogółem posadzono ponad 23 tysiące roślin.

Ale dzieło Krzywdy-Polkowskiego pozostało niedokończone. Część roślin potrzebowała czasu, by rozwinąć się i dać zamierzony efekt, tymczasem II wojna światowa przerwała prace w parku i doprowadziła do jego dewastacji. Podczas okupacji Żelazową Wolą opiekowała się mgr. Alina Szolc wraz z p. profesorem Polkowskim. Po odzyskaniu niepodległości na miejscu przebywały siostry Profesora. W 1946-7 Żelazowa Wola przechodzi na własność Towarzystwa Muzycznego im. Fryderyka Chopina, opiekę nad parkiem oddano inż. Włodzimierzowi Senecie.

⁹ F. Krzywda-Polkowski, *Park w Żelazowej Woli*, Chopin, 1937, s. 21.

II. 4. Park w Żelazowej Woli, po 1935. Fot. n. n. Zbiory Muzeum F. Chopina w NIFC, nr inw. MC/182.

III. 4 The Park in Żelazowa Wola, after 1935. Anonymous photo from the Collection of the Fryderyk Chopin Museum at the Fryderyk Chopin Institute, inv. No. MC/182.

II 6. Pergola i taras południowy ok. 1934, fot. Czesław Olszewski, Zbiory Fototeki w NIFC, F.499

III. 6 Pergola and south terrace, c.1934, photo Czesław Olszewski, Photographic Collection of the Fryderyk Chopin Institute, F.4998.

II 5. Altana na Kępie, 1936 (1937), fot. Czesław Olszewski, Zbiory Fototeki w NIFC, F.5084.

III. 5 Gazebo on the Island, 1936 (1937), photo Czesław Olszewski, Photographic Collection of the Fryderyk Chopin Institute, F.5084.

II 7. Altana na Kręgu, po 1934, fot. Czesław Olszewski, Zbiory Fototeki w NIFC, F.5088.

III. 7 Gazebo on the Ring, after 1934, photo Czesław Olszewski, Photographic Collection of the Fryderyk Chopin Institute, F.5088.

4. PARK W PROGRAMIE MERYTORYCZNYM MUZEUM FRYDERYKA CHOPINA

4.1 Wystawy

Park zajmuje istotną pozycję w programie merytoryczno-wystawienniczym Muzeum Fryderyka Chopina. Biorąc pod uwagę wyjątkowy charakter założenia w Żelazowej Woli, gdzie oficyna chopinowska i park tworzą unikatowy pomnik dla Chopina, nie sposób mówić o historii tego miejsca bez rozważań na temat inspirującego dzieła Krzywdy-Polkowskiego.

Przykładem jest scenariusz wystawy stałej w Domu Urodzenia Fryderyka Chopina otwartej w

II 8. Pokój, w którym prezentowana jest historia parku-pomnika. Ekspozycja stała w Domu Urodzenia Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli. Fot. Marcin Czechowicz, NIFC.

III. 8 The room in which the history of the memorial park is presented. Permanent display at the Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Żelazowa Wola. Photo Marcin Czechowicz, Fryderyk Chopin Institute.

2015 roku, którego narracja skupia się na dwóch równorzędnych historiach: rodziny Chopinów i Skarbków oraz historii założenia muzeum dedykowanemu kompozytorowi. Tematowi parku poświęcone zostało osobne pomieszczenie, w którym podjęta została rozbudowana refleksja na temat historii parku-pomnika wzniesionego Chopinowi, pierwszy raz prezentowana przy pomocy obiektów historycznych i współczesnego języka plastycznego. W pokoju nazwanym „Park-pomnik” dominującym elementem jest przedstawiona na ścianie przedwojenna mapa parku, prezentująca zwiedzającym modernistyczną koncepcję założenia. Mapę uzupełniają zdjęcia małej architektury parkowej wykonane z okresu zakładania parku w latach 30. XX wieku. Część zdjęć została zaprezentowana po raz pierwszy. Ciekawostką jest odręczny szkic fragmentu parku wraz z roślinnością, nakreślony prawdopodobnie ręką Aliny Rutkowskiej być może podczas owych spacerów, podczas których profesor Krzywdy-Polkowskiego projektował roślinność „na miejscu”. W gablotach zaprezentowano dokumenty z czasów prac nad parkiem (m.in. *II Dziennik pracy* z lat 1933-34, fotografie parku i pracujących tam robotników). Ponadto zestawiono ze sobą trzy plansze. Dwie autorstwa Krzywdy-Polkowskiego: tzw. *Domniemane*

odtworzenie stanu otoczenia Dworu w Żelazowej Woli w latach 1790-1810, będące idealną wizją majątku hrabiów Skarbków oraz plan zrealizowanego projektu. Trzecią jest mapa pokazująca wynik nieinwazyjnych badań georadarowych z zaznaczoną lokalizacją obiektów archeologicznych i architektonicznych odkrytych w trakcie badań w 2009 i 2013.

Z kolei sala wystawiennicza znajdująca się w nowym budynku recepcyjnym „Preludium” umożliwia organizowanie wystaw czasowych, których założeniem jest wprowadzanie wątków nieobecnych lub dopełniających zagadnienia prezentowane na wystawie stałej Domu Urodzenia Chopina. Ich tematyka związana jest głównie z życiem, twórczością i wykonawstwem muzyki Chopina, jego inspirowanym wpływem na inne dziedziny sztuk pięknych oraz historią Muzeum w Żelazowej Woli. Nie jest to neutralna przestrzeń wystawiennicza. Dzięki przeszklonym ścianom odbywającym się tam wystawom w mniejszym lub większym stopniu zawsze towarzyszy roślinność parkowa stanowiąca żywe, stale zmieniające się tło ekspozycji. Jest ono niewątpliwie wartością, która sprawia, że wystawy tam prezentowane mają niepowtarzalny nastrój, a przy tym stanowi dodatkowe wyzwanie dla projektantów ekspozycji.

II 9. Wystawa czasowa *Takim tego dudlił, że się wszyscy zlecieli. Instrumenty ludowe na ziemiach polskich w czasach Fryderyka Chopina*, 2014, fot. Waldemar Kielichowski, NIFC.

Ill. 9 *I rasped so mightily that everyone came flocking. Folk instruments in Polish lands during the times of Fryderyk Chopin*, exhibition, 2014, photo Waldemar Kielichowski, Fryderyk Chopin Institute.

4.2 Interwencje wizualno-dźwiękowe

Nie zawsze park stanowi tylko tło dla wydarzeń artystycznych, ale staje się też ich główną inspiracją i materiałem. Przykładem jest realizowany przez studentów Pracowni AudioSfera działającej na Wydziale Komunikacji Multimedialnej Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu w latach 2012-13 cykl interwencji wizualno-dźwiękowych zatytułowany *Wtrącenia*. *Wtrącenia* są próbą rozpoznania miejsca sztuki współczesnej w zabytkowej przestrzeni parku, refleksją nad językiem wizualno-dźwiękowym, ale też i możliwościami dialogu z miejscem. Młodzi artyści podjęli dźwiękowy i wizualny dialog z przyrodą, architekturą, muzyką Chopina, rytmem w naturze i sztuce, realizując dziewięć subtelnych prac-komentarzy w parku. Wykorzystali przy tym między innymi nowoczesny system nagłośnienia w parku, nowe budynki obsługi turystycznej (budynek recepcyjny) czy nowe budynki techniczne (budynek

II 10. *Krystian Burda. Droga do Żelazowej Woli – studium czasoprzestrzeni*, 2013, wystawa czasowa, fot. Waldemar Kielichowski, NIFC.

Ill. 10 *'Krystian Burda. The Road to Żelazowa Wola – a space-time study'*, 2013, exhibition, photo Waldemar Kielichowski, Fryderyk Chopin Institute.

hydroforni). Dodatkowo artyści przygotowując projekty zmierzali się z wymogami konserwatorskimi dla zabytkowej przestrzeni parkowej, które w pewien sposób ograniczały ich swobodę twórczą wpływając zapewne na ostateczną wersję zaprezentowanych prac.

4.3 Audioprzewodniki i aplikacja

Na terenie parku w oznaczonych miejscach umieszczono nadajniki, które po zbliżeniu się do nich automatycznie uruchamiają krótkie informacje związane z najważniejszymi miejscami w parku. Jednym z najistotniejszych atutów zastosowania

II 11. Hubert Wińczyk, *Cykle naturalne. RAMzes po drodze z Saturna na Proximę odwiedza Żelazową Wólę*, (system nagłośnienia parku przy Stawie za pomnikiem), cykl *Wtrącenia*, 2012, fot. Wojciech Turaja, NIFC.

Ill. 11 Hubert Wińczyk, *'Natural cycles. Ramses visits Żelazowa Wola on the way from Saturn to Proxima'* (park sound system by the pond behind the monument), *Interpolations*, 2012, photo Wojciech Turaja, Fryderyk Chopin Institute.

tej technologii jest jej dostępność dla osób niewidomych i niedowidzących.

Ze względu na ograniczoną ilość audoprzewodników przygotowano aplikację na urządzenia mobilne funkcjonującą jak audioprzewodnik. Rozszerzona została o dodatkowe treści (o historii parku, Domu Urodzenia Chopin, ikonografię, informacje praktyczne), stanowi połączenie audioprzewodnika z ulotką. Obecnie trwają prace nad nową wersją aplikacji.

4.4 Filmy

Na terenie parku, w budynku „Etiuda”, znajduje się Sala kinowa, w której wyświetlane są filmy o tematyce chopinowskiej oraz film, który przybliża zwiedzającym szczegóły relacji Chopinów z ówczesnymi właścicielami Żelazowej Woli – rodziną Skarbków. Przedstawiona jest również historia przekształcenia skromnej oficyny dworskiej w dworek szlachecki oraz ukazane jest znaczenie tego miejsca dla pamięci i tożsamości narodowej.

4.5 Badania naukowe

Podstawą realizacji założeń merytorycznych są prowadzone w sposób ciągły badania źródłowe nad historią Domu Urodzenia F. Chopina i Parku w Żelazowej Woli, szczególnie intensywnie w ostatnich dziesięciu latach. Gromadzone są dokumenty czy ikonografia z różnych okresów funkcjonowania Muzeum. Wciąż jednak brakuje monografii

poświęconej dziełu Krzywdy-Polkowskiego. W kolejnych latach planowane są dwie wystawy o parku oraz konferencja naukowa poświęcona temu zagadnieniu. Ich głównym założeniem jest refleksja nad wartościami kojarzonymi zwykle z nowoczesnością w sztuce międzywojnia, a z drugiej – nad poszukiwaniem stylu narodowego wyraźnie obecnym w parku-pomniku.

5. PODSUMOWANIE

Krzywda-Polkowski wykreował dzieło wyjątkowe pod względem walorów estetycznych, ale stworzył też przestrzeń przyjazną zwiedzającym. Stąd m.in. w parku różne altanki, „schrony”, w których można odpocząć, kontemplując otoczenie i słuchając muzyki Chopina. Idea ta kontynuowana jest do dnia dzisiejszego. Muzeum – Dom Urodzenia Chopina i Park dzięki różnorodnym wydarzeniom tam organizowanym otwiera się dla szerokiej publiczności. Współczesne muzeum nie tylko gromadzi i zabezpiecza zbiory, ale opracowuje je i udostępnia w atrakcyjny sposób, zaspokajając jak najpełniej potrzeby kulturalne i edukacyjne społeczeństwa. Proces ten nie może się odbyć bez współczesnych tendencji w planowaniu działania muzeum oraz technologii wykorzystywanych na poszczególnych etapach prac nad konkretnymi projektami: od opracowania scenariusza, przez jego wizualizację, realizację i sposób udostępniania jak najszerszej publiczności.

USING MODERN TRENDS AND TECHNOLOGIES TO MEET VISITORS' EXPECTATIONS, TAKING AS AN EXAMPLE THE BIRTHPLACE OF FRYDERYK CHOPIN AND PARK IN ŻELAZOWA WOLA PART 1

1. INTRODUCTION

Towards the end of the 1920s, the Society for the Friends of Chopin's Home bought from private hands the annexe in which Fryderyk Chopin was born – the only surviving building from the estate of Count and Countess Skarbek – the owners of Żelazowa Wola at the time when the Chopin family lived there. The idea of creating a museum at Żelazowa Wola arose towards the end of the nineteenth century, yet the political situation and the status and location of the estate made it impossible to realise the idea at that time. The only realistic goal was to erect a monument in honour of Fryderyk Chopin, which was

unveiled in 1894. The monument, which faced the historical annexe, was the first Chopin monument in Polish lands.

In 1931, the much neglected building was thoroughly renovated. It was originally planned to set up a Home for Music Veterans there, allocating only two rooms to the museum. However, after the well-preserved historical substance of the building was discovered, it was decided to retain the historical layout of the rooms and devote the entire building to a museum. The roof was raised, recreating the likely appearance of the annexe from the Chopins' times. In 1933, a columned porch was added, lending the annexe the character of a noble manor house.

That same year, the Chopin Days Committee purchased additional land for a park, the basic development plan of which was set out in 1932.

2. THE PARK

The memorial park in Żelazowa Wola was established in the years 1933–37. It is one of the most interesting and pioneering horticultural projects to be realised during the inter-war period on the territory of the Second Republic of Poland. The main premise of the project was to create a museum to the memory of Fryderyk Chopin, and also a site where Polish national identity could be manifested.

The concept for the site was devised by Professor Franciszek Krzywda-Polkowski, founder and head of the Parks and Landscape Architecture Department of the Main School of Countryside Management – an outstanding authority on garden design.

Although landscape design played a crucial role in the professor's projects from the very beginning of his architectural work, it was only the concept realised at Żelazowa Wola that enabled him to make full use of the artistic and spatial qualities of flora, and also to apply a unique concept for blending artificial and natural materials. In this respect, the project at Żelazowa Wola represents an exceptional artistic work in Krzywda-Polkowski's output.¹

Żelazowa Wola is an example of inter-war realisations of the idea of a 'memorial park' (similar examples are Zułów, which surrounds the manor house of Marshal Józef Piłsudski, and Sowiniec, around Piłsudski Mound in Cracow) – a symbolic space commemorating an outstanding Pole. When Poland regained its independence, the creation of such spaces became a way of forging the national identity, and landscape architecture was one element used to create them, often in a modernist style.

The term 'modernist garden' or 'modernist park' is related to modernism in architecture. The complementing of architecture with a park formed a symbiosis between a building and the greenery around it, which helped architectural trends to penetrate garden designs. The modernist current in horticulture can be defined as a synthesis of architecture and landscape based on the geometry, rhythm and logic of the arrangement of spatial elements such as park furniture, paths and avenues and their composition with freely and picturesquely shaped flora. New plant species began to be introduced into the garden, as well as

¹ E. Perlińska-Kobierzyńska, '„Park-pomnik” w Żelazowej Woli i jego rola w dorobku Franciszka Krzywdy-Polkowskiego'.

new materials, including concrete, ceramics, glass (glass brick) and forged iron. An important role was also played by natural materials: stone, wood, multi-coloured sand and gravel, which was connected with another feature of modernist designs: a fondness for nature and landscapes and a search for inspiration in the area surrounding the site where a garden was to be created.²

3. THE DESIGN

The principal tenet behind Krzywda-Polkowski's design was to shape the almost seven-hectare site in such a way that the 'Chopin Manor' constitute its main accent, distinguished in terms of composition and mood.³ The whole site, together with the building designs, was to be 'merged with the spirit of the place' and with the surrounding landscape.⁴

Krzywda-Polkowski employed several visual strategies to enhance and highlight the Birthplace of Chopin:

- a new Main Driveway to the annexe was laid out – a broad avenue leading to the courtyard in front of the annexe at an angle. Further extended, it is designed to lead visitors up to the Birthplace of Chopin, enhancing their artistic and spiritual experience.
- the Chopin monument unveiled in 1894 in front of the annexe was moved to another part of the park. It was set within a group of old trees against the backdrop of two oaks, because in front of the annexe 'it obscured it and at the same time played a secondary role'. On the old site of the monument, 'hollowed out after the removal of the foundations, partly for remembrance, but mainly to heighten the impression of the entrance to the Manor House with the porch [...] a sheet of water was cast, so that [the House] could reflect in its mirror and be commemorated in a double image.'⁵
- on the garden side of the annexe, a slightly sunken oval park was arranged, with an intersecting road running along its axis. It was originally planned for a Chopin mausoleum to be built at

² P. Hobhouse, *Historia ogrodów* (Warsaw, 2005), 415.

³ In 1924, the historical annexe was entered on the inventory of the Book of Historical Buildings and Monuments under no. 440 as 'Chopin Manor House in Żelazowa Wola'. Notification of the Ministry of Religious Affairs and Education of 26 November 1924. Collection of the Fryderyk Chopin Museum at the Fryderyk Chopin Institute, inv. no. MC/164/23.

⁴ F. Krzywda-Polkowski, 'Park w Żelazowej Woli', *Chopin*, 1 (1937), 18.

⁵ *Ibid.*, 21.

the end of the axis; during the 1960s, a Chopin monument by Józef Gosławski was erected there.

- the annexe was extended on the south side, by means of a pergola with creepers, in the direction of the bower under the ash tree and further to the above-mentioned monument. This helped create a more monumental effect.
- on the side of the river, the ground was lowered, and terraces leading down to the Utrata were formed.

In addition, the design for the park provided for taking advantage of the natural depressions in the land and the creation of water features (e.g. the pond behind the monument, which was erected on the site of an old small pond that was probably used to keep fish) and adjusting the banks of the River Utrata along the whole length of the park. It was planned to build a stage for summer concerts. Throughout the park, elements of park furniture were erected: bowers, rain ‘shelters’, pergolas, posts, paths, avenues, roads and steps. In their construction, Krzywda-Polkowski used traditional materials, such as wood, stone, granite and gravel, as well as cement, clinker bricks, locally produced sand-lime bricks and roof tiles, combining the materials in masterful fashion, juxtaposing them according to the principle of contrast, in rhythmically repeated patterns, forming a cohesive, harmonious and picturesque whole. He also employed a variety of surfaces, arranged in different forms and colours: concrete and gravel on stone and cobblestone, combined with flagstones of various size cast on site. Slats and strip footing were used to mark out the size of the flags then removed after a couple of days; the gaps were then filled in with earth, hay, grass or rock plants from the nearby woods.

In addition, sites were allocated to a ‘custodian’s house’, outbuildings, an orchard and a small vegetable plot.

Krzywda-Polkowski complemented the park furniture with colourful splashes of carefully composed flora, which was mostly donated by Polish nurseries. As an advocate of natural landscapes and their protection, the professor made extensive use of perennials, which are a natural feature of Mazovian meadows. Most of the existing trees on the site were also composed into the new project.

Work at the park began on 8 April 1933. It was supervised on site by two students of Professor Krzywda-Polkowski: Alina Rutkowska and Stefan Kawecki. From the students’ recollections, we know that the architect composed the floral arrangements in detail on site. Alina Rutkowska wrote:

‘The professor’s frequent visits in the spring and autumn were crucial, due to the planting of the flora, which was often designed on site as a complement to the designs’.⁶

Krzywda-Polkowski’s innovative concept for the park was not to everyone’s liking. In 1938, *Pion* published a polemic between Witold Hulewicz and Tymon Terlecki. Their discussion may be seen as reflecting society’s views on the park’s appearance, which were also divided. Hulewicz considered that the modern park layout was at odds with the character of Chopin’s music. He advocated the concept of a park in the style of a walled garden, with the annexe restored to its original state. The grounds would remain indigenous, familiar, unsophisticated, simple and thereby moving.

Terlecki riposted:

‘Chopin was not a writer of salon-style mazurkas, a rustic musician who listened to the croaking of frogs and herdsmen’s pipes, he was a dazzling artist, an innovator, a revolutionary’,⁷ like Krzywda-Polkowski, who had created a pioneering, unique work, characterised by asymmetry and rhythm and diagonal patterns,⁸ far removed from historical models, without the features of a romantic and atmospheric landscape park.

The professor argued that no design for the park had previously existed. Although sources did mention an attempt at establishing a park at Żelazowa Wola in the years 1879–80, the ravages of war and the dividing up of the estate, when most of the old trees were cut down, made it impossible to recreate that which had never probably existed:

‘So how could we attempt to recreate what might not have existed at all or what has left absolutely no trace? Let us state that, basing our design on modest but pleasant gardens and little parks attached to manorial residences, we could well have deluded ourselves with ostensible truths. That would not have been too difficult – straightforward, of course, and not too exhaustively creative’.⁹

Work at the park was completed in December 1937. A total of 23,000 plants were planted.

⁶ Material relating to the establishing of the park, 1933–37, collection of the Fryderyk Chopin Museum at the Fryderyk Chopin Institute.

⁷ W. Hulewicz and T. Terlecki, ‘Spór o Żelazową Wolę’, *Pion*, 1938/32, 1–2.

⁸ A. Zachariasz, ‘Zmieniające się pojęcie nowoczesności w dziełach architektury krajobrazu na przykładzie ogrodów modernistycznych’, *Architektura*, 8-A, fascicle 18 (2010), 50.

⁹ F. Krzywda-Polkowski, ‘Park w Żelazowej Woli’, *Chopin*, 1 (1937), 21.

Yet Krzywda-Polkowski's work remained unfinished. Some of the plants needed time to develop and give the desired effect; in the meantime, the Second World War interrupted work at the park and led to its devastation. During the occupation, Żelazowa Wola was supervised by Alina Szolc, together with Professor Krzywda-Polkowski. After the regaining of independence, the professor's sisters stayed on the site. In 1946–7, Żelazowa Wola became the property of the Fryderyk Chopin Music Society, and responsibility for the park was entrusted to Włodzimierz Seneta.

4. THE PARK IN THE PROGRAMME OF THE FRYDERYK CHOPIN MUSEUM

4.1 Exhibitions

The Park occupies a crucial place in the programme of the Fryderyk Chopin Museum. Given the exceptional character of Żelazowa Wola, where the Chopin annexe and the park form a unique monument to Chopin, it is impossible to speak of the history of this place without reflecting on Krzywda-Polkowski's inspirational work.

One example of that reflection is the scenario of the permanent display at the Birthplace of Fryderyk Chopin opened in 2015, the narrative of which focusses on two histories of equal importance: the Chopin and Skarbek families and the museum devoted to the composer. The subject of the park is addressed in a separate room, in which extensive reflection on the history of the Chopin memorial park is manifested for the first time through historical artefacts and a contemporary artistic language. In the 'Memorial Park' room, the dominant element is the pre-war map of the park on the wall, presenting the modernist concept behind the design. The map is complemented by photographs of the park furniture taken when the park was being established, during the 1930s. Some of these photographs are being displayed for the first time. One interesting exhibit is an offhand sketch of part of the park with its flora, probably made by Alina Rutkowska, possibly during those walks on which Professor Krzywda-Polkowski designed the floral arrangements 'on site'. Presented in the display cabinets are documents from the times of work on the park (including 'Work Log II' from 1933–34, as well as photographs of the park and the labourers working there). There are also three display panels. Two were produced by Krzywda-Polkowski: 'Reconstruction of the presumed state of the surroundings of the Manor at Żelazowa Wola in the years 1790–1810', envisaging the estate of Count

and Countess Skarbek, and a plan of the design currently being realised. The third is a map showing the results of non-invasive georadar surveys showing the location of archaeological and architectural objects discovered during studies carried out in 2009 and 2013.

The exhibition room in the new 'Prelude' reception building makes it possible to organise temporary exhibitions covering aspects that are absent from the permanent display of the Chopin Birthplace or complement the subjects presented there. Their subject matter is linked mainly with Chopin, his oeuvre and the performance of his music, his influence on other fields of art and also the history of the Museum in Żelazowa Wola. It is not a neutral exhibition space. Thanks to the glass walls, the exhibitions held there are always accompanied to greater or lesser extent by the flora of the park, which forms a living and constantly changing backdrop to the display. It is an unquestionable asset, lending a unique atmosphere to the exhibitions displayed there, and it also represents an additional challenge for exhibition designers.

4.2 Visual-audio interventions

The park is sometimes more than just a backdrop to artistic events, becoming their principal material and source of inspiration. One such example is the cycle of visual-audio interventions realised by students of the Audiosphere Workshop on the Faculty of Multimedia Communication at the University of Arts in Poznań in the years 2012–13, entitled *Interpolations*. That cycle represented an attempt to determine the place of contemporary art in the historical space of the park, as well as reflection on visual-audio language and on the possibilities for dialogue with the place. The young artists undertook an audio and visual dialogue with nature, architecture, Chopin's music and rhythm in nature and art, realising nine subtle work-commentaries in the park. They made use of the modern sound system in the park, the new tourist facilities (reception building) and the new utility buildings (water pumping room). In addition, the artists had to deal with conservation requirements governing the park's historical space, which imposed some restrictions on their creative freedom, no doubt affecting the ultimate version of the works they presented.

4.3 Audioguides and applications

Placed at marked spots around the park are motion-controlled transmitters that provide brief information about the most important places in the park. One of the major advantages of the use of this

technology is its accessibility to the blind and visually impaired.

Due to the limited number of audioguides, an application for mobile devices has been prepared that functions as an audioguide. New content has been added (on the history of the park and Chopin's Birthplace, iconography, practical information), and the app combines the functions of audioguide and leaflet. Work is in progress on a new version of the app.

4.4 Films

The 'Etude' building houses a cinema, where visitors can watch Chopin-related films and also a film detailing the relations between the Chopins and the then owners of Żelazowa Wola – the Skarbeks. Also presented is the history of the transformation of the modest manorial annexe into a noble manor house and the importance of this site for remembrance and national identity.

4.5 Research

Work at the Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Żelazowa Wola is underpinned by continuous research into the history of the site, which has intensified particularly over the last ten years. Documents and iconography from different periods in the functioning of the Museum are being collected, yet we are still lacking a monograph devoted to the work of Franciszek Krzywda-Polkowski. Planned for the next few years are two exhibitions about the park and an academic conference on that subject. Those plans are driven by reflection on the values that are usually associated with modernity in art between the wars and on the search for a national style that is clearly present in the memorial park.

5. SUMMARY

Krzywda-Polkowski created an exceptional work in terms of aesthetic qualities, but he also forged a visitor-friendly space, with such features as the bowers and 'shelters' where visitors can rest, contemplate the setting and listen to the music of Chopin. That idea is continued today. Thanks to the diverse events organised there, the Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Żelazowa Wola is open to a wide range of people. A modern museum does not only gather and safeguard collections; it also describes them and makes them accessible in an attractive way, meeting society's cultural and educational needs in the fullest way possible. This process cannot continue without modern trends in the planning of museum work and technologies used at the various stages in work on particular projects: from preparing the scenario,

through its visualisation, to its realisation and the way in which it is made available to the broadest possible public.

LITERATURA

1. Hobhouse P., 2005, *Historia ogrodów*, Warszawa.
2. Hulewicz W., Terlecki T., Spór o Żelazową Wolę, *Pion* 1938.
3. Krzywda-Polkowski F., Park w Żelazowej Woli, *Chopin* 1937, s. 15–24.
4. Krzywda-Polkowski F., Człowiek i krajobraz, *Arkady* 1939 nr 5, s. 207–209.
5. Materiały związane z zakładaniem parku, 1933–1937, zbiory Muzeum Fryderyka Chopina w Narodowym Instytucie Fryderyka Chopina.
6. Perlińska-Kobierzyńska E., 2014, *Park-pomnik w Żelazowej Woli i jego rola w dorobku Franciszka Krzywdy-Polkowskiego*, opracowanie dla Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina, Warszawa.
7. Wojtkiewicz M., 2010, Żelazowa Wola. Dzieje Domu Chopina, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina Warszawa.
8. Zachariasz A., Zmieniające się pojęcie nowoczesności w dziełach architektury krajobrazu na przykładzie ogrodów modernistycznych, *Architektura* 2010 nr 8-A, Zeszyt 18, Rok 107, s. 50.
9. Zamecznik S., Czy park w Żelazowej Woli jest pomnikiem Chopina, *Architektura i budownictwo* 1938, s. 377–382.